

Թեան պարզեւիչը և յիշել, Վերջապէս, մենք որ աղքատ ենք և կարող չենք Վստուծոյ մեծամեծ պարզեւաց փոխարէնը հատուցանել, ինչպէս կաբող ենք մեր շնորհակալութիւնը յայտնել, եթէ ոչ մեր սիրտը Վստուծոյ նըւիրելով, և ինչպէս կարող ենք նուիրել առանց սիրելու՝ ինչ որ Վստուած կը սիրէ, առանց ատելու՝ ինչ որ նա կ'ատէ — առանց սիրելու բարին և առանց ատելու չարը։ Վստե՛ ահա հոգւոյ տրամաբանութիւնը։ Վստե՛ մաքանութիւնը ամենեւին խաբող չէ, և աւելի ապահով է քան մտքի տրամաբանութիւնը։ Սա ամենեւին սխալ հետեւութիւններ կամ եզրակացութիւններ չունի. վասն զի սխալ հետեւութիւններէ կը խորշի և երբեք կարող չէ սիրել։

Այն տեսակ բարերարութենէ շարժուած և գէպի այն օրինակ անշուքական բարերար մի ուղղուած երախտագիտութենէն բնականապէս կը ծագի ամեն բարոյականութիւն՝ անհատական, մասնաւոր և ընդհանուր։ Բարոյականապէս անկարելի է, որ բարերարութեանը հաւատացողը իսկապէս երախտագետ չլինի։ Սեր խօսքը առաջ բարեպաշտներու համոր չէ։ Վստուած խաչի վրայէն անհուն բարոյականութիւն ուսուցանելէն զինի՝ օրինակները բացատրած է միանգամայն և Վստարանի մէջ։ Վստարանի մէջ ակներեւ կը տեսնենք նոյն կապակցութիւնը և գրական կատարելութիւնը, ինչ որ հիմն է փրկագործութեան։ Վստարանի բարոյական ուսմանը առմեն դրութիւններէ կատարելագոյն է և վճռական։ Ինչպէս որ աղքերակի ջուրը մէկ մղումովն, բայց հողերուն և զառիվայրերուն համեմատ կը բաժանի և կը վերաբաժանի փայտէս և աւետարանական բարոյականութենէն։

Ճշմարտութենէն, առանց դժուարութեան, կը բղխին և կ'իջանեն մասնաւոր Ճշմարտութեանց հաղորաւոր ուղիներ և կը պատշաճին իւրաքանչիւրն իրեն առարկային։ Թէ՛ անհատ, Թէ՛ գերդաստան և Թէ՛ քաղաք կը կանոնաւորին և կը հաստատին մի և նոյն խորհուրդներու և սկզբունքներու մէջ։ Վստարանի բարոյականը ջուրի նման է, որ այն գտնաւթի ձեւը կը ստանայ, որուն մէջ լցուած է։ Նա միշտ ճշմարտութիւն է, սէր և արդարութիւն առ անձն, առ գերդաստանն և առ հայրենիքն։ Վստեւին չղկայ Վստարանի մէջ այնպիսի պատուէր, որ չը վերաբերի փրկագործութեան սիրող բունքին։ Բարոյականութեան գլխաւոր գաղափարը ամփոփուած է՝ անաբատ Վստին քաւիչ զենման մէջ, և մարդկային կենաց և ընթացից ուղիչ գիծերը կամ շառաւիղները բոլոր կը ծագին Խաչի կեդրոնէն։ Ուր արգարութիւնը և ողորմածութիւնը զիրար համբուրեցին։ Վստաւածային անհատ սիրելիութեամբ կատարուած գործը կ'ընծայէ մարդկութեանը ամեն բարոյականութիւն։

Ինչպէ՛ս երկար խօսինք Վստարանի բարոյական վարդապետութեան վրայ, քանի որ հակառակող կամ չարախօսող չլիայ։ Սմանք միայն պատճառ կը բերեն Թէ՛ Վստարանի բարոյականը դժուարին է և անգործագրելի, բայց այս աւելի պատիւ է Վստարանին, վասն զի դժուարութիւնը միայն չը կամեցողներու և չգործագրողներու համար է։ Յիսուսի ընթերցողը է և բեռն փոքրիկ միայն նոցա համար, որոնք ընդունած են նորա Հոգիէն այս հաւատը, որ է Յոլմաթիան աշխարհի։ «Վստեանայն որ Վստուծոյ ճնեալ է՝ յաղթեաշխարհի։ Եւ այս է յաղթութիւնն միւր որ յաղթեաշխարհի՝ հաւատքն»

մեր Գ. Բ. Ե. Կ. 4. Այսպիսի սեպտ համար չք կայ մինչև անգամ լուծն և բեռն, վասն զի իրենց հնազանդութիւնը կամաւ է և սիրով, որով բարձրաթիւ թիւ եր կ'ըստանան վերապահարաւ, կամ այսպէս տեսնել, կը կրուին քան թէ կը կրեն. Ս. ր սր առաւածային շնորհաց և փրկագործութեան համարժեք տարածուած է, այն տեղ մեծ ազդեցութիւն ունին հաւատար, սէրը և ուրիշութիւնը և Հատուկ գեռ Վրիստոնէութիւնը իւր բոլոր զօրութեամբ և գունով ճանաչուած չէ, բայց աստուածային քաղութեան, բարութեան և նախախնաժողութեան սիրայ աղօթ գաղափարներ ունեցողներն անգամ աւելի բարոյական ծանօթութիւններ ունին, քան թէ նախնի հեթանոսութիւնը և Այս խօսքը և լիթէ նորա հանգերձի բընցին մերձեանամ, կը բժշկուիմ Դ գագեցե կ'ամփոփէ իր մէջ քրիստոնէութեան սգին և վասն զի Վրիստոսի հանգերձի քրանցը այն կեանքը կը տարածէ բոլոր տունէից մէջ, զոր բոլոր աշխարհի գիտութիւնը կարող չէ տարածել:

Ս. րեմի այն մարդիկը, որ կը կարծեն թէ քրիստոնէական բարոյական նութիւնը պիտւարին է և չէ կարող ընդհանրանալ ժողովրդի մէջ, շատ կը սխալին և լի ան զի, քրիստոնէական պատուէքներու կատարումն գերբնական մտաւ որ մշակութիւն չը պահանջեր և լի ան զի, երախտագրութիւնը մեծ գիտութիւն չը պահանջեր և լի ան զի մարդկային փրկագործութիւնը և անակնկալ ազատութիւնը զգալու և ուրախանալու համար կարեւոր չեն մըտաւ որ ճգունք և հետազոտութիւնը Վրիստոնէական կրօնքը, որ ըստ ամենայնի բարոյականութիւն է, և այս բարոյականը, որ բովանդակ կրօնք է, մէկ կը միւսով կը մեկնուին և Վրիստոնէ

ական կրօնքի զննութիւնը կարող է փոխադրուիլ ուշքը գրաւել, բայց իմաստը գիւրամատչելի է դեռահաս մանուկին անգամ: Այս մանկան ըզգուծեացուի և գունչակէ որ անմահ հիւր կը բնակի իր կառեղէն շինուածոյն մէջ երբ նորա բարոյական բնութեան առաջին սերունջն ճեղքուի և սկսի բողբոջիլ, առէք մանկանը իւր Փրկիչը և նա արդէն կարող է ընդունիլ և Վսեմ ճշմարտութիւնները կարող են արդէն նորա առաջին աշխատանքը գրաւել և մտածութեան նիւթ մատակարարել և Վնութեան և շնորհաց լոտուածը իսկոյն հասկանալի կը լինի մանկանը և իւր կենաց առաջին արշալուսէն կը սկսի սիրել այն Փրկիչը, որ այնքան սիրեց անմեղ մանուկները, Ս. ր, ինչքան հրաշալի է քրիստոնէական կրօնի յատկութիւնը, ինչ խորութիւն և ինչ պարզութիւն: Վրիստոնէական կրօնքն է մի ուղիւնոս, նա է մի վտակ, փիղը կը լողայ նորա մէջ և գաւը հունէն կ'անցնի, պարզ աւան, իմաստասէրը կը խորատուի և մանուկը կ'անցնի:

Աստուած կը յայտնէ մեզ իւր կամքը և նախախնամական վարչութեան օրէնքները ոչ թէ չոր ու ցամաք գլխուններով, այլ իբրեւ և գործով: Աստուծոյ պարգեւած գիրքը ընդհանուր գիրք է յորում ամենայն ինչ արեգիկական է և Այս գիրքը մի կողմէն մտախոհութեան նիւթ կը մտաւարարէ փոխադրային և միւս կողմէն հասկանալի է մանուկին: Հատ անգամ մատենագիրները կը ջանան ճշմարտութիւնները գեղեցիկ և անուշ ձեւերով բացատրել, որպէս զի մանուկները գիւրաւ հասկնան և Այս նկատմամբ և լոտուածաշունչ մանկանց միակ ուսուցիչն է և Այնչափ քաղցր է այս բաժակի եղբերը, որ մանուկը բնաւ երբէք գառնութիւն չը գտնէր: Աստու

անային բաժակի մէջ ամենայն ինչ
մեղր է : Ի՞նչ արտաշարժ և գրաւիչ
Վիրք : Ի՞նչ սիրուն պատմութիւններ
ի՞նչ զմայլեցուցիչ պատկերներ : Ի՞նչ
այնպէս խառնուած է վեմականը գե-
ղեցկի հետ և գեղեցկիւր վեմական
նին հետ : Ի՞նչ այնպէս գրուած է բա-
րոյականը գործնականին մէջ : Եւ
գիրքն է բովանդակ պատմութիւն
դաստիարակութեան , գաստիարակու-
թիւն ընդարձակ և գերազայն վասն
հասնւոր մարդկային ազգի : Շնորհոց
առաջին սողէն մինչեւ Հովհաննու-
յայտնութեան վերջին սողը մի ան-
հաւն գեղեցկութիւն ունի , զեղուն
բարոյական կերակուրով , յորմէ մա-
նուկը իրեն համար անդարար կաթը
և ծերը հաստատուն կերակուր կը ձա-
շակեն : Սուրբ գրքով դաստիարակուած
մանուկը աւելի շատ ճմարտութիւն-
ներ գիտէ քան թէ հին աշխարհի ի-
մաստունները :

Երբ եթէ կամիք որ մարդիկ իրենց
Փրկիչը սիրեն , մանկութենէ ծանօ-
թացուցէք նոցա Փրկիչը : Սանուկ
հասակէն բերէք խաչերոյն մօտ և պատ-
մեցէք նորա անհուն սէրը : Պատմե-
ցէք , որ սիրեց նա մանուկները ծննդ-
գեան օրէն : Պատմեցէք , որ իրենք
անհովիւ և անփարսխ իւրիշ գառ-
նուկներ էին , և նա եկաւ գտնելու ա-
նապատին մէջ և իւր արիւնը թափեց
որ երկնային փարախը մտցնէ : Սի վախ-
նաք պատմելու մանուկներուն իրենց
թշուառութիւնը , իրենց բնական ա-
պականութիւնը և ողորմութեան ու-
գթութեան կարօտ լինելը : Սի վախ-
նաք պատմելու , վասն զի , նոքա կը հա-
ւատան ամենայն սիրով , և աւելի լաւ
քան թէ Փրկիչութիւնները , վասն զի ման-
կանց խիղճը ափէ և այ՛ կ'աւելայ խօս-
քերուն , որով իրենք կը մեղադրուին ,
որովհետեւ նոցա լսողութիւնը տակա-

ւին անարատ է ու ժողովուրդ Վասն զի
մանուկները առիւտին շատախօսու-
թեան և իմաստակութեան հետաճո-
ւած չեն : Եւ յիշեցուցէք այս մատաղ
տունկերը ճշմարտութեան մէջ :
Տարուէ տարի մատակարարեցէք աւելի
հաստատուն կերակուր : Եւ անպէք որ
նոցա հաւատար քաջի իրենց իմացակա-
նութեան հետ և իմացական յոռաշնա-
գիմութիւնը իւրաքանչիւր քայլտիւ-
խին մէջ տւելի և աւելի զօրանայ առ-
տուածային իմաստութեամբ : Պատ-
րատեցէք նոցա համար համոզման
դրամագլուխ , քրիստոնէական փորձեց
և օրինակներ , բարեպաշտական սովու-
րութիւններ , քաղցր և վեմ յիշու-
տակներ այն վստ օրերուն համար ,
որոնք երիտասարդական կրքոտ և
ամբարտաւան հասակին մէջ կարող են
պատահիլ : Եւ ապաքէն այս ընթացքը
անշուշտ ազդեցութիւն պիտի ունենայ
մանկան վրայ ապագային մէջ : Եւ եթէ
պատահի երբեմն սխալիլ և մարտիլ , յու-
սարիէ որ շուտով դառնայ գէպի այն եղ-
րը , ուր պատուարուած էր իր ման-
կութիւնը : Վրիժէք արդեօք , թէ ինչ
դժուարութեամբ կը թափանցէ քրիս-
տոնէական ճշմարտութիւնը այն կարծր
կեղծէն , զոր կը պատեն և կը թանձրա-
ցնեն մեր արտին շուրջ աշխարհիս վստ
օրինակները , վայելքները , ունայնու-
թիւնները և սուտ իմաստութիւնը :
Եւ շատուցէք ուրեմն նախ քրիստոնէ-
ութիւնը մտցնել և հաստատել սրտին
մէջ , քանի որ աշխարհի կեղծներով
կարծրացած չէ : Փրկիչը ասաց . Թող
տուէք որ մանուկները իմ մօտ գան ,
զգաստ խոսէք ոչ միայն թող տարու-
այլ և առաջնորդելու ար (Ստուս և
յանձնելու նորա պահպանութեանը :
Երբ քանի կան խօսելու քրիս-
տոնէական դաստիարակութեան եղա-
նակի վրայ միջոցներու վրայ , և վարժա-

բանաց մէջ այն սկզբունքը արմատաւ
յորեն լուս և լայն շինք ու գեր մեր
խոսքը շատ երկարելու

Կարծեմ բաւականին պարզեցինք
Լ. ի հոգեւորական ցաւաւորութիւնը զորու-
թիւնը ու կրթութեան գերազանցումը
թիւնը ու ժողովրդական յատկութիւն-
նը և յարմարութիւնը և մանաւանդ
մանկանց առաջնորդելու բարոյական
ազդեցութիւնը ։ Սէր պատճենե-
րը կը յանձնենք այն ամեն բարեմիտ
ներու ու շահարկութեանը ։ Երոնք ժա-
ղովրդային կրթութեան վրայ կը խոր-
հին ։ Իսկ մեր համոզումն այն է ։ որ
ժողովրդի բարօրութիւնը և հանգա-
գութիւնը կրօնական և բարոյական
ճշմարիտ համոզման մէջ է ։ և այս հա-
մոզումները միայն քրիստոնէական ուս-
մունքէն կարելի է սպասել ։ վասն զի
միայն քրիստոնէութեան մէջ կ'անփո-
փին ։ Եւս յայտնաւ կրօնի բերրի հո-
ղին վրայ միայն կարող են աճիլ և պլու-
զագործիլ այն զգացմունքները ։ որոնք
չորացան երբեմն բնական օրինակ կոչելին
վրայ ։ Սիսյն քրիստոնէութեանէն կա-
րեն երեւան գալ ։ իրենց բոլոր ծնուն-
դական զօրութեամբ ։ հաւատաւ Լյո-
տուած ։ օրէնք պարտուց և յոյս ան-
մահ ապագայի ։ Սէր 19րդ դարու թէ
պէտ այնչափ դժուր է ։ որչափ Լիւտար-
ներու գարնապայն բարոյական հաւա-
տայնաց մեծ կարօտութիւն ունի ։ Եթէ
հռովմէական կայսերաց օրով փութած և
տխտացած մարդկութիւնը վերածնաւ
և մանկացաւ Լէւտարանի հովանւոյն
տակ ։ եթէ նորափետուր զարդարեցաւ
իրբն զարծուի (Լյայի է . 31) ։ եթէ ա-
մեն տեղ ուր սր Լէւտարանը քարո-
զուեցաւ ։ մարդկութիւնը թարմութի
և երիտասարդական գեղեցկութիւն
ստացաւ ։ եթէ մեր օրերուն մէջ ան-
գամ կը տեսնենք ։ որ քրիստոնէութիւն
հոգւով և ճշմարտութեամբ գրկողնե-

րը նոր արարելիք կը լինին ։ Բնագիտ
կարող ենք ուրեմն ջիւտատուանի ։ որ
քրիստոնէական դատարարութիւնը
կարող է նոր արիւն և աճեցուն ա-
ռողջութիւն ընծայել մանկանց և հե-
տեւապէս ժողովուրդը առաջնորդել
ճշմարտութեան և լուսոյ ճանապարհ-
հաւ ։

Ի և

ՔՐԻՍՏՈՆԵՆԻԹԻԿԵՆ ԻՐԲԵՆԻ ԿԻՓԻՉ

Թիւր ընթերցողք չըզարմանան մեր
խորհրդածութեան վերնագրին վրայ ։
Սէր ջո կամինք ասել թէ քրիստոնէ-
ութիւնը բաւական է միայն ամեն
կողմէն իմացականութիւնը մշակել ։
Եւս կամինք ասել ։ որ քրիստոնէ-
ութիւնը մտաւոր մշակութեան ա-
մեն միջոցներու վրայ կը յաւելու-
ութիւն նորագոյնը ։ զոր սիրտի բացառ-
ութիւն ներկայ գլխայն մէջ ։ Ինչ որ կը
տիրէ սրտին ։ նայնը կը տիրէ և մտքին ։
Լինք զգացմունքն որտի ունի իրեն հա-
մապատասխան քաղաքար մտքի ։ Լինք
չահ որ կը շարժէ մեր սրտի խորք ։
նմանապէս կը զարթուցանէ մեր մէջ
մտաւոր զօրութիւն ։ Իմաստասերնե-
րէն մէկը կ'առաջարկէ միտքը մշակել
սրտի յօժարութիւններով ։ վասն զի ։
սրտի յօժարութեանէն կամ բաղձան
քէն աւելի լաւ կ'իմացաւ թէ Բն-
բանի ընդունակ է մարդոս իմացակա-
նութիւնը ։ Իմաստասերի պատուէրը
խեղապէս փոխադրական է ։ որովհե-
տեւ կամ այնպիսի օրինաւոր կրթե-
ր և բաղձանքներ ։ որոնք զարգացումը կա-
րող է մարքեղ օրրաւ ։ աշուտայնե-
ղա միանգամայն իմացականութիւնը
զարթուցանել ։ Երբեմն այս նկատմամբ
լինք միջոց կարող է այնպէս զօրաւոր
լինել ։ ինչպէս քրիստոնէութիւնը ։
Լինք կրթ և յօժարութիւն կ'առ-
գէ մտքին ։ բայց անհաւասար կերպով

նայելով բնութեանը և առարկային :
Վարդգուծիւնը զօրացնելու համար
հարկ է որ ոչ միայն յօժարութիւնը
հզօր լինի, այլ և առարկան մեծ : Հարկ
է որ առարկան ընծայէ մօրին ըմբռ-
նումներ, գեղեցիկ խորհուրդներ և
գարծունէութեան առիթներ : Հարկ
է որ առարկան այնպէս լսեմ ու կեն-
դանի լինի, որ բոլոր սիրտը գրաւեւն
յետոյ՝ միտքն եւս գրաւէ : Հարկ է
որ զգացմունքէ արթնցած խորհրդա-
ծութիւնը այնչափ խոր փորէ մասաւ-
րական աւազանը, որ մտքի հոսանքնե-
րը չը խաւափին եղբրքներէն :

Վստայէս է քրիստոնէութիւնը իւ-
քանչիւր անհատի համար : Կարող ենք
համարձակ ասել, որ քրիստոնէութիւն
նր կը յեղափոխէ մեր բոլոր իմացական
կարողութիւնները և գերբնական թը-
ւիչներ կը տայ : Վրիստոնէական մա-
քուր զգացումն զօրութեան վրայ զօ-
րութիւն կը յաւելու : Վնն հանձար
կամ տաղանդ միշտ կը շահի և կը բեղ-
մնաւորի բարոյական զգացմունքի ար-
ծարծումէն : Վարոյական սթափումն
կամ յարութիւնն կը յարուցանէ նմա-
նայէս ամենաթմրած իմացականու-
թիւնն անգամ : Շատ հասարակ մար-
դիկ կրօնական զգացման շնորհիւ նշա-
նաւոր եղած են մտաւորական յառա-
ջագիծութեան մէջ : Վթա, որ ընդու-
նակութիւններէ զրկուած կը կարծու-
էին, յանկարծ լեզուները բացուեր է,
գեղեցիկփոստութիւնը յօղացեր, սրա-
մասութիւնը արծարծուեր և դատա-
զութիւնը նրբացեր, այնպէս որ նոցա
առաջին մտաւորական աղբաստութիւ-
նը տեսնողները զարմացեր են այս ար-
դասաւոր փոփոխութեան վրայ : Պարզ
ուեստութենէ, նրբութենէ և կորովա-
մասութենէ թափուր մարդիկը յան-
կարծ հարստացեր են մտաւոր ճոխու-
թեամբ : Վշտահա փորձը հաւատարմ

է, որ այս մտաւոր արթնութիւնն կը
րօնական զգացմունքէ ծագած է : Վյա-
չափ զօրաւոր է արտի ազդեցութիւնն
մտքի վրայ :

Վթեռաշարութեան առնունք
կը տեսնենք, որ կրօնքը մի բնազուն
ցական և հոգեբանական ուսմունք է
ժողովրդի համար : Կը տեսնենք որ քր-
իստոնէական կրօնքը մի ներքին զըն-
նութեան կրօնք է, որ ներքնայէս
կրօնի և կը շարունակի և կը կատա-
րուի : Վրիստոնէի որոշ յատկութիւն
ներէն մինն է տրամաբանել պարտու-
ց վրայ : Ե. ճվ չեզիտէ որ պարտու-
ց տրամաբանութիւնը գեղեցիկացնէ և
մեն տրամաբանութիւններէ : Վջ մի
մարդ կարող չէ ստոյգ ծանօթութիւն
ունենալ պարտու-ց վրայ ինչպէս քրիս-
տոնէայն : Վրիստոնէի կեանքը ունի
յատուկ գեղեցիկութիւն և ճշմարիտ
գաղնակաւորութիւն : Վյողովրդի կր-
թութեան համար աշխատողը պարտա-
ւոր է այս ամենը աչքի առջեւ ունե-
նալ, ապա թէ ոչ՝ իր նպատակին չը
հասնիր : Վնչպէս ընդ հանուրի, նոյն-
պէս և մասնաւորի : Ինչպէս երիտա-
տարդի, նոյնպէս և մանկան համար
խիստ կարեւոր է կրօնական զարգա-
ցումն, որովհետեւ այս բարոյական
զգացմունքը կը բանայ և կը զօրացնէ
բոլոր մտաւոր կարողութիւնները և
կը հասունայնէ իմացականութիւնը :

Վխտենք այժմ այն գիրքը, որ
գանձարան է դատախարակութեան և
բարոյական վերանորոգութեան սիր-
բունքներու : Վյա գիրքը, կամ, աւել-
լի լաւ ասել, այս մատենագրարանն է
Վյառաւաճաշունչը : Վրիստոնէութիւնը
պարտք կը դնէ ամեն անհատի վրայ
օգուտ քաղել Վյառաւաճաշունչն : Վյա
ղովուրդ, մանուկ, ամեն հասակի մար-
դիկ կարող են Վ : Վրքի ուսմամբ կա-
տարեալ քրիստոնէայ լինիլ : Վյառա-

ծոյ կամքը կամ՝ ծրագիրը քրիտոսնէն ութեան նկատմամբ ։ Եւ անհատներէն զիմել զէպի ընդհանուրը և ոչ ընդհանուրէն զէպի անհատները , և այս պատճառաւ այնպէս կամեցած է , որ պէս զի իւրաքանչիւր որ իր աստուածային ձեռքէն կրօնք ընդունի , իւրաքանչիւր որ իրեն սեպհականէ և իր սիրտը կրթէ Մատուծոյ յայտնած վարդապետութիւններով ։ որպէս զի իւրաքանչիւր որ իր կողմէն ձայնակցի վերին ձայնին և իր սրտով ընդունած կրթութիւն քաղցրութիւնը ճաշակէ ։ Մտառածային կամաց և պատուէրին հումեմնով Մատուածաշունչն է մտտեմաւ զարան հանուր մարդկային գերզատաւանի իւրաքանչիւր անդամի համար ։ Մատուածային Վրբէն ստացած կրթութեան զօրութիւնը քաջ ճանաչելու համար՝ աւանդեալ ամբարան ընդունաւ կութեան աէր մի մանուկ ։ Վիտենքթէ՝ որչափ սահմանափակ է նորա մը աածութեան հորիզոնը , որչափ պահաս են նորա համար մտաւոր և բարոյական սթափութեան միջոցները ։ Օնողները տգէտ են իրեն պէս և միայն վաղուեան սպարուտը կը հուան ։ Չրկան աչքի տեսութիւնը գրաւող նորանոր առարկայք ։ Վշտարհի մեծածմեծ տեսարանաց ազդակները կամ շատ նուազ ։ կամ ամենեւին չեն հասնիր նորա ականջը ։ Նորա անմահ և չարքաշ կենքը չը թաղուր ռարիսական տեսարաններ երեւակայելու , որ քնական է մանկական հասակին ։ Սիւայն բնութիւնն է նորա գաւորարարկը , ինչպէս և վարդենիին ։ Մտութիւնն է միայն , որ կը մատակարարէ քանի մի դամուսներ , կը ձեռաւորէ նորա գաւորութիւնը զգացմունքներով , կը գրծագրէ խիստ խոշոր գիծերով գաստիւարակութեան ռարուպիծ մի և անկատար կը թողու ։ Վրբի աւջեւ բե-

րէք մանկան մտքի աղքատութիւնը , բրտութիւնը և անպայաութիւնը , և ապա բացէք նորա աւջեւ զպրոցը , որ կարողաւ սովորի և Մատուածաշունչ կարողաւ Մատուածաշունչը նորա համար գրուած է , լեզուն նորա սրտին հետ կը խօսէ ։ Վշտաւ մանուկը , որչափ խնամքով ուսուցանեա , աւրիշ գիրք կարող չէ այնպէս հասկնալ ինչպէս Մատուածաշունչը ։

Վրբ՝ Սուրբ գրքի լեզուն , որ աղքատիկ մանկան լեզուն է , որ բնութեան բարբառն է , կը յայտնէ մանկանը ամենամեծ ճշմարտութիւններ ։ Սիւայն կը զեռնգուի նորա սրտին և մըտքին մէջ բոլոր փիլիսոփայական և բարոյական ճշմարտութեանց առանցքը ։ Մտութեան և խղճի օրէնքները կը միանան իրենց տեւական կեդրոնին մէջ ։ Ստափութեան և կենաց ընթացքը կը սկսին միասին ։ Սիւայն մանկան նայուածքը աշխարհի բարբրիթութուն գէպի աստուածգիրութեան արեւելքը կը դառնայ , կը ճանաչէ զՄատուած , կը ճանաչէ խղճը , կը ճանաչէ պարտուց անփոփոխ օրէնքը ։ Նրբ միանգամ այս փարսեան լուստոռ աշտարակը բարձրացաւ կենաց ճանապարհին վրայ ։ այնտե հետեւ մանուկը նորա յատակ լուսով կը զիմէ գէպի այն մեծ նպատակը , որ նշանակուած է բոլոր մարդկային ցեղին համար ։ Նա , իբրեւ իմացական և հարցասէր վրայ , կը տեսնէ մարդկային ընկերականութեան նախկին հաստատութիւնը ։ Նորա աւջեւ կը ներկայանան մարդկային սրտի ամեն հիմնական ջանկութիւնները իրենց նախկին անմեղութեամբ և պարզութեամբ ։ Նրեւակայութիւնը և համակրութիւնն աւերը անխոտոր կը միանան իրար հետ , ոչնչութեան սեմէն սկսած մինչեւ յաւիտենականութեան սեմը ։

իւնչ փառեցիք դուք, եթէ առաջ
լարեցին Հոմերոսի լիրիկականը և լիդա-
կանը կարգացնելու գործի մասնակ-
ներուն: Եւ չուշտ պիտի փառեցիք որ ա-
ռաւելի հասարակարկերուն պատշաճ է
կարգելը: Բրիտանիայ մանուկը որ
բողջն սկսած էր թաթալէ ամեն լիդե-
ականներէն գերազանց: Եւ այնպիսի
կարեւոր ուսմունք և ճիշտ ընթերցմունք
կը շարունակէ, որ գուցէ դուք հոգ-
աւարտութեամբ միայն պատշաճ լիդա-
կեցիք: Կայ արդեօք Սուրբ գրքի մէջ
այնպիսի մի բան, որ Հոմերոսի գիւ-
ցականերէն թեմէն գերազանց և խորա-
գոյն լինի: Եւստուածաշունչը ի բն-
կէջան Հոմերոսէն առաւել անմատչե-
լի է երեւի և ասկայն Եւստուածաշուն-
չով կը սնանի քրիստոնէսացի մանուկը:
Եւս մի հրաշք է և արանքելի երեւոյթ,
որ ազգաց ունեցած ամենամեծ պարզ-
մական և փրօնական յիշատակարանը
կարող է գործի մանկանց գիրք լինի:
յորմէ առաւել քաղցրութիւն կը ձա-
շակեն, քան թէ ուրիշ գրքերէ: Եւստ-
ուածաշունչը թէ՛ մանկանց և թէ՛ ժո-
ղովորդի համար այնպիսի հրապուրան-
քներ ունի, զոր չունին բնաւ դիւ-
ցական քերթութիւնները: Եւս
Եւստուածային ընդարձակ և վեմական
քերթորութեան մէջ կը գտնենք մեր
քառ հաւատոյ նախնեաց գործքերը և
վախճանը: Եւսաց դժուարութեան
կը համակերպինք այն նահապետներու
հետ, որոնք իբրեւ աստիճան օղեր են
այն մեծ շղթային, որ դուք առ դար
իրար հետ կը միաւորէ հաւատադրանե-
քը: Կարծես թէ Սոփիստի հետ Եւս-
տուածայնի կը մոտենանք: Կարծես թէ
Եւս թի երկարատեւ աստիճանները,
զիջումն և արտասուք մեր սեպհակա-
նը կը լինին Եւս Եւստուածային համար Եւս
աստիճան այն մարդկային ազգի մեծ առաջ
նորդին և իշխանին համար, յորում

մարդկութիւնն փենդանացում և փա-
ռաւորեցաւ և որ Եւս միայն Եւստուած-
այնի առաջ արտաբերեց մարդկութեան
նը քարոզեց փրկութիւն, աղատու-
թիւն, հաւատարմութիւն և մղողա-
րութիւն:

Եւստուածաշունչի արագան Եւս
բուն մէջ կարծես թէ մանաւանդ փր-
պտումութիւն կը կարգուի, իր անցեալ
լին և իր ապագայն: Եւստուածաշունչ
թիւնը կը գրաւուի, սիրտը կը խան-
գաղատի և կը թափանչուի եւստուած-
այնի քարոզիք: Եւս իր փառքով Եւս
Եւստուածաշունչը քանկելով իր մանկա-
կան յատակ առաջնով կը տեսնէ նա-
րա մէջ, թէ Եւս պարտք ունի մարդ-
կութեան փրկութեան: Եւս վաւեր-
ականութիւն անին օրէնքները: Եւ
սոցա հետ միասին Եւստուածային
նկարներ, սոցա Եւստուածութիւններ և
արտաշարժ անցքեր: Եւստուած
նային այդ է, որ Եւստուածաշունչ լին-
զում է իր պարզութեամբ և նախնա-
կան յատկութեամբ: Եւստուածային ա-
ռաւելի կը ձեւաւորէ և կը յոտակէ ման-
կան լեզուն: Եւստուածաշունչ մէջ գիւ-
րին է գտնել մանկան համար պատճառ-
ութեան, նկարագրութեան և պերճա-
խառութեան նախնական գեղեցիկ օր-
նակներ, եթէ կամիր գրել և խոսիչ
ուսուցանել: Եւստուածաշունչը փե-
ղեցկականութիւն ստեղծարար առաւել-
է ժողովրդական մարդա համար: Եւս
տուածաշունչ աստիճանը կարող է մար-
քել մանկան լեզուն և բարոյական ա-
մասուր կեանքը:

Եւս երկիրներու մէջ, աւր որ կը
րոնական զգացմունքները վառուած
և բարեգրաւած են, հազարաւոր կեդ-
պերով յայտնի է թէ միայն ազգեցա-
թիւն ունի քրիստոնէսութիւնը սրտի և
մարդի մշակութեան վրայ: Եւստուած
քարոզը գեղեցիկ կը թափանչուի և թէ՛

մարի և թէ սրտի համար, և որչափ աւելիլ Վեեստարանի հոգիէն բխած է, այնքան եւս մերձ է Ճշմարիտ փիլիսոփայութեան, վասն զի այնպիսի պարզ ծանօթութիւններ կը հաղորդէ ունէրդին, որոց խորութեան և ճշգրութեան վրայ անհնարին է չը զարմանալ: Կրօնական օրինաւոր գրքերը միօք կը բարձրացնեն, առանց միգապատ սահմաններու մէջ մտորեցնելու:

Վացի ցայս վայր տասնները, Վրիտանիէութիւնն մի ամենամեծ օգուտ եւս ունի, որ բոլորովին անուշամտի է. քրիստոնէութիւնը ոչ միայն կ'աւսուցանէ և կը կրթէ, այլ և կըստիպէ ուսանիլ և կրթուիլ: Երբ խթանը հզօրագոյն է ամեն խթաններէ և պատուէրը ստիպողական ամեն պատուէրներէ: Վրդ՝ եթէ իմացականութիւնը զարգացնելու և կարգաւ ու գրեւ ուսուցանելու կարեւոր են որ և իյէ մանկան, խիստ կարեւոր են մանաւանդ քրիստոնէայ մանկան՝ իւր քրիստոնէութիւնը պահպանելու համար: Վյս կարեւորութիւնը այնչափ մեծ է և պարտաւորիչ, որչոփ եթէ Վստուած ինքը իր ձայնով հրամայած լինէր կարգաւ ուսանիլ Վրիտանիէի համար Վստուած գլուխութեան հեղինակ է: Երբ Վստուած գլուխութեան արուեստը սրբաւ մարդկանց, դրաւ նորա հետ միասին քրիստոնէական շինութեան անկիւնաքարը: Ինչեղանդով կը տարածէին հաւատացեալք այն գիտութիւնը, որմէ կախեալ է մարդկային փրկութիւնը: Ինչքան բնական էր անեւնել, որ Վստուածաշնչի վրայ հիմնուած քրիստոնէութիւնը նեցուկ և միջնորդ է ժողովրդային կրթութեան: Ո՛վ չը գիտէ, որ քրիստոնէութեան հրգօր խթանէն աթափեցաւ նոյն իսկ մեր Հայաստանը և բազմադոն դարոյց և վարժարանք, որով և ծնաւ աղգային

մատենագրութիւնը: Ո՛վ չը գիտէ, որ այժմեան Վարդապետ քրիստոնէական առաջին դպրոցներուն պարտական է իր արդեան յառաջագիտութեան առաջին քայլափոխը: Ո՛ր չէ զարմանալ, որ շատ երկիրներու մէջ հագեւոր հովիւր ժողովրդային դպրոցի առաջին ուսուցիչն է: Վկեղեցին կ'ենթադրէ դպրոց, և քրիստոնէութեան ուսուցիչ և նպատակին նայելով Վկեղեցին չը պիտի լինի երբեք առանց դպրոցի: Ո՛ր որ քրիստոնէութիւնը ճշմարտապէս հաստատուած է, այն տեղ ծնած են և դպրոցներ: Վպրոցները քրիստոնէական մարդասիրութեան գլխաւոր գործքերէն և արգասիքներէն մէկն են: Կարող ենք ասել, որ եթէ քրիստոնէութիւնը լիովին ակրօպետէր ամեն սրտերու վրայ, ժողովրդային կրթութիւնը պիտի յառաջը հակապական քայլերով:

Վիտանք դարձեալ մի և խնդիր ևս: Ոմանք կ'ասեն թէ՛ ամեն մարդիկ հաւատարապէս յարմար չեն մանկավարժական (Pédagogique) քննադրութիւն: Ո՛րք կը հաւատանք այս բանին, բայց կը հաւատանք նմանապէս, որ աւելորդ և համբերութիւնը այս գեղեցիկ բնադրման գլխաւոր տարերքն են: Ո՛ր կարող ենք գտնել այս չքնաղ տարերքը: Վրդեօք այն դաստիարակի մէջ, որ կ'աշխատի աշխարհի համար, թէ այն դաստիարակի, որ կ'աշխատի Վստուծոյ համար: Վրդեօք նորմալութեան կրի համար աշակերտներ կը պատրաստեն, թէ նորա՝ որ երկնքի համար կը պատրաստեն: Թ՛իւր ընթերցողաց խիղճը պատասխանէ այս հարցմանը:

(Շարունակել):